

BULHARSKÁ ETNOLOGIE PO ROCE 1989¹

Barbora Machová

Filozofická fakulta MU Brno

Bulgarian Ethnology after 1989

Abstract: After the Velvet Revolution, our rich contacts with Bulgarian ethnologists were interrupted; since then, Bulgarian ethnology has been almost unknown in the Czech Republic. This article gives some basic information about how Bulgarian ethnology has developed throughout the 1990's and after the year 2000 up to the present day. It presents the general tendencies in the development of ethnology (and anthropology) in this period as the heritage of the two most important trends in Bulgarian ethnological studies – ethnography and folklore studies, as well as the newly booming cultural anthropology. It also draws attention to the central ethnological institutions – two institutes of the Bulgarian Academy of Sciences – the Ethnographic Institute and Museum, and the Institute of Folklore Studies – and to their main projects: to ethnology and anthropology as studied at universities and also publications, especially of periodical issues. A part of the article is dedicated to the most significant persona specializing in ethnology in Bulgaria since the end of the 1970's up to the present day, Professor Todor Ivanov Zhivkov. The article contains a list of ethnographic workplaces with addresses and web sites.

Keywords: *Bulgarian ethnography; ethnology and antropology; the Bulgarian Academy of Science; Zhivkov, Todor Ivanov*

Poměrně bohaté kontakty našich vědců s bulharskými etnografy a folkloristy po revoluci v roce 1989 ustaly a hlavní oblasti zájmu se přesunuly z rámce někdejšího socialistického bloku na Západ či mimo Evropu. Bulharská etnolo-

¹ Příspěvek vychází z bakalářské práce *Bulharská etnologie po roce 1989* obhájené v roce 2007 na Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Výzkumu, na jehož základě vznikla bakalářská práce a tento článek, jsem se věnovala během března a dubna roku 2007 v Plovdivu a v Sofii.

gie se u nás stala okrajovým tématem, během devadesátých let nebyla pravidelně reflektována v etnologických časopisech v podobě recenzí a zpráv, ani se netěšila a netěší velkému zájmu odborných etnologických pracovišť. Oborová spolupráce byla minimalizovaná na osobní kontakty (Vladimir Penčev, Katja Michailova). Dalo by se říci, že v okamžiku, kdy v devadesátých letech vymírá v Česku generace nadšených bulharistů a etnologů, se v české vědě objevuje jakési vakuum. Ve svém příspěvku chci proto podat základní informace o současné etnologii v Bulharsku.

Česká etnologická periodika se totiž problematice vývoje etnologie v Bulharsku věnují minimálně. Z mého výzkumu vyplývá, že *Český lid* uveřejnil ve zkoumaném období (1990–2006) několik recenzí, které reflektují bulharské etnologické publikace.² Další publikací, která se věnuje bulharské etnologii, je informační bulletin *Slavistická folkloristika*, který uvádí velké množství recenzí, zprávy i personálie v bulharštině. Avšak až v posledních letech se Bulharsko pro české etnology opět stává populárním terénem. Příkladem mohou být aktivity vyučujících a studentů Katedry antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, kteří rozvíjejí spolupráci s Jihozápadní univerzitou v Blagoevgradu a pravidelně pořádají terénní výzkumy v Bulharsku.³ Dalším dokladem zájmu o bulharskou etnologii je chystané monotematické číslo *Českého lidu* (2/2008).

Rok 1989 neznamenal ve vývoji bulharské etnologie radikální zlom. Její zásadní proměny začaly již v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Největší změny prodělal po revoluci předmět výzkumu. Etnologové se začali věnovat zakázaným a tabuizovaným oblastem, jako byly národnostní a náboženské menšiny žijící na území Bulharska a Balkánu a jejich etnokulturní charakteristika (Popov 2003).⁴ Tato tematika je dnes prioritou bulharské etnologie. Nejrozsáhlejší je výzkum tureckých a romských komunit, z náboženského

² Dorovský, Ivan: „Stojan Radev: Bejla Erjodi i Adolf Štraus za bálgarskata narodna kultura.“ *Český lid* (dále jen ČL) 79, 1992: 278–279; Kafka, Luboš: „N. Daskalova-Zeljzkova: Karioti. Etničeskata prinadležnost i kulturno-bitovi čerti v kraja na XIX vek i načaloto na XX vek.“ ČL 79, 1992: 493–494; Štěpánová, Irena: „Margareta Vasileva – Juliana Careva – Vanja Nikolova – Liljana Dimitrova: Etnografija na Makedonija I. Sofija.“ ČL 82, 1995: 357; Valášková, Nada: „Čechi v Bálgarija. Istorija i tipologija na edna civilizatorska rolja.“ ČL 84, 1997: 257–258; Haragaľová, Jana: „Radost Ivanova: Folklore of the change. Folk culture in post-socialist Bulgaria.“ ČL 88, 2001: 100.

³ Více viz www.antropoweb.cz.

⁴ Jistý zájem o tyto menšiny byl v bulharské etnologii přítomný vždy. Přes zákazy bylo toto téma v komunistickém Bulharsku zpracováváno, v osmdesátých letech se objevily disertace – Ženja Pimpireva se zabývala Karakačany, Elena Marušáková Cikány/Romy a Margarita Karamichova Turky (Popov 2003).

hlediska muslimských komunit. Tento výzkum je v současnosti poměrně dobře financován. Menší pozornost je věnována například Rusům, Čechům, Slovákům nebo kurdské a čínské menšině. Ve výzkumu menšin je kladen důraz na tři základní problémy: komunitu, etnicitu a identitu (Penčev 2007: 5). Staronovým tématem je v bulharské etnologii srovnávací výzkum slovanských balkánských kultur, zcela novým potom výzkum Bulharů žijících v zahraničí (Bočkov 2005; Penčev 2006a; Penčev 2006b). Další preferovanou oblastí výzkumu se stala kultura každodennosti, takzvaná etnologie současnosti⁵ (Ivanova 1997: 9–17), která je v Bulharsku úzce spojena s urbánní etnologií, protože se zabývá zejména městským prostředím. Mezi nová témata patří problematika postavení ženy ve společnosti a *gender studies* (Bočkov 2005).

Etnografie a folkloristika se v Bulharsku prolínají s etnologií a kulturní antropologií jiným způsobem než v České republice. Ostré hranice mezi těmito vědami, a humanitními disciplínami vůbec, v Bulharsku určit nelze. V současném pojetí, propagovaném zejména Ústavem pro folklór, má etnologie velmi blízký vztah k sociologii, lingvistice a archeologii. Na druhé straně se etnografie a folkloristika od roku 1973, kdy byl institucionálním vyčleněním z Etnografického ústavu založen Ústav pro folklór, vyvíjejí jako dvě samostatné vědy o člověku. Předměty výzkumu obou pracovišť se ale v současnosti do jisté míry překrývají. Například problematikou národnostních a náboženských menšin či duchovní a sociální kulturou se v nejširším kontextu zabývají oba ústavy. I během devadesátých let a v prvních letech nového tisíciletí je patrné, že věda, kterou dnes nazýváme etnologií, se v Bulharsku v průběhu 20. století rozvíjela dvěma směry, mezi kterými panovalo jisté napětí. Historický směr reprezentovala etnografie a filologická folkloristika.

Etnografie byla do roku 1989 (zčásti i poté) historickou vědou podle sovětského vzoru. To znamená ne pouze popisnou, ale také teoretickou vědou, která se zabývala například etnickými procesy. Naopak folkloristika se od konce sedmdesátých let začala vyvíjet jako kulturologická disciplína. Na formování dnešní folkloristiky a kulturní antropologie měl velký vliv Todor Ivanov Živkov, o kterém ještě bude řeč. Do počátku osmdesátých let 20. století byl v Bulharsku folklór zkoumán z literárněvědného hlediska jako lidová umělecká tvorba podle koncepce zakladatele bulharské folkloristické školy Ivana Šišmanova a dvou významných folkloristů 20. století Michaila Arnaudova a Petěra Dinekova (Bočkov 2002: 13–14).

⁵ Bulharsky *etnologija na sävremennostta*.

Od devadesátých let tyto disciplíny oficiálně zastřešuje termín *etnologie*. Je přijímán zejména etnografy, současní folkloristé dávají ve většině případů přednost označení *kulturní antropologie*, které podle jejich názoru lépe charakterizuje metody výzkumu i teoretický přístup současné folkloristiky. Termín *etnologie* se v devadesátých letech začal užívat v názvech univerzitních pracovišť a publikací, známý byl však již dříve. Hlavním podnětem pro jeho rozšíření byl požadavek jasné rozpoznatelnosti vědy od popisnosti v zahraničí a vliv zahraniční vědy vůbec. Jako pouhé přejmenování etnografie na etnologii kritizovali tuto změnu folkloristé a antropologové. Následné nedovršené přejmenování folkloristiky na kulturní antropologii bylo na půdě Bulharské akademie věd vystaveno velké kritice ze strany historických věd a také ze strany etnografů (Ganeva-Rajčeva 1997).

V pojetí bulharské vědy zahrnuje termín *folklór* nejen folklór v užším slova smyslu – v bulharském prostředí hudební, slovesný, taneční, obřadní a takzvaný plastický, tj. lidové umění, ale i duchovní a sociální kulturu a některé další oblasti etnologického výzkumu: etnickou problematiku, lidová řemesla a podobně. Tato skutečnost souvisí se snahou o komplexní výzkum daného společenství a s otevřeností bulharské folkloristiky novým metodám etnologie a antropologie. Některými zmíněnými tématy se zabývala a zabývá i bulharská etnografie, například etnickými otázkami.

Pracoviště – projekty – oblasti zájmu

V rámci Bulharské akademie věd se etnologii a antropologii věnují dva samostatné ústavy. Prvním je Etnografický ústav a muzeum, jehož ředitelem je v současnosti docent Račko Popov. Ústav se dělí na čtyři oddělení: Tradiční bulharská kultura s vedoucí Vanjou Nikolovou, Etnologie Balkánu – Elena Maruť šíáková, Etnologie současnosti – Anna Luleva, Archiv – Ani Kirilova. Jako páté oddělení je vedeno Etnografické muzeum (oddělení Muzeologie), jehož vedoucí je Nadežda Teneva. Ve své výzkumné činnosti se pracoviště zaměřuje na duchovní kulturu Bulharů a menšin v Bulharsku, etnické procesy, procesy migrace a integrace, etnokulturní charakteristiku etnických a náboženských menšin v Bulharsku a na Balkáně. Ústav nezměnil svůj název na „etnologický“ s ohledem na muzeum.

Pro příklad uvádím některé projekty ústavu realizované od konce devadesátých let. Ve spolupráci s Ústavem mezietnických vztahů Moldavské akademie věd a Ústavem pro folklór BAN pod vedením Živky Stamenovové řešil projekt

Mezietnické vzťahy na Balkáně; projekt *Kulturní procesy současného bulharského národa*, jehož vedoucí byla Ljuba Makaveevová a v rámci kterého vyšel v roce 2001 stejnojmenný sborník; workshop *Kultura pracovní migrace*, s vedoucí Margaritou Karamichovou; interdisciplinární projekt ústavu a Mezinárodního centra pro výzkum menšin *Motivace obyvatel Rodop k migraci* s vedoucí Margaretou Karamichovou. V letech 2001–2003 probíhal mezinárodní projekt *Každodenní kultura v socialismu* vedený Klausem Rothem z Mnichově, spoluřešiteli pro Bulharsko byli Milena Benovska-Sábková a Petăr Petrov. Dalším rozsáhlým projektem je srovnávací výzkum životního cyklu Bulharů a Srbů v postsocialistickém období, který se řeší ve spolupráci s Etnografickým ústavem Srbské akademie věd v Bělehradě. *Romské studie* a konference *Dynamika národní a hraniční identity v procesu evropské integrace* jsou projekty oddělení Etnologie Balkánu. Významným projektem zůstává řada regionálních monografií;⁶ v současnosti se přitom zpracovává oblast centrální Staré planiny.

Druhou institucí je Ústav pro folklór. Jeho současnou ředitelkou je profesorka Mila Santova. Činnost ústavu je organizovaná ve čtyřech odděleních, která ve svých názvech od počátku roku 2007 nesou slovo „antropologie“: Antropologie lidové slovesné tradice s vedoucí Jordankou Kocevou, Slovanský a balkánský folklór – Vladimír Penčev, Antropologie hudby a tance – Anna Ilieva, Antropologie lidového umění a vizuálních forem – Mila Santova. Ústav řeší v rámci jednotlivých oddělení samostatné vědecké projekty, spolupracuje s partnerskými institucemi v Itálii, Francii, Belgii, Německu, Finsku, Maďarsku, Polsku, České republice, na Slovensku, v Rumunsku, Rusku, Ukrajině, Bělorusku, Litvě a Estonsku. Podílí se na mezinárodních projektech. Ústav studuje folklór jako komplexní funkční kulturní systém a jako organickou potřebu člověka a lidských společenství podle koncepce bývalého dlouholetého ředitele ústavu

⁶ Jedná se o rozsáhlý projekt regionálních monografií *Etnografski proučvanija na Balgarija*, který si klade za cíl komplexní srovnávací výzkum daného regionu s ohledem na specifika lidové kultury regionu a zařazení výsledků výzkumů do celobulharského kontextu. Do roku 1989 vyšly čtyři monografie (*Dobrudža* 1974, *Pirinski kraj* 1980, *Kapanci* 1985, *Plovdivski kraj* 1986). Po revoluci se v monografiích objevila nová témata a přístupy, přestože velká část terénních výzkumů probíhala ještě v období socialismu. Novým tématem je například výzkum pracovního oděvu nebo proměny tradic během socialismu a vliv socialismu na lidovou kulturu. Po roce 1989 vyšly publikace: Genčev, Stojan – Georgieva, Bagra (eds.): *Sofijski kraj. Etnografski i ezikovi proučvanija*. Sofija 1993; Popov, Račko – Grebenarova, Slavka (eds.): *Rodopi. Tradicionna narodna duchovna i socialnonormativna kultura*. Sofija 1994; Popov, Račko – Čerkesova, Marina – Rajčevski, Stojan (eds.): *Strandža. Etnografski i ezikovi proučvanija na Bălgarija*. Sofija 1996; Michajlova, Ganka – Popov, Račko (eds.): *Loveški kraj. Etnografski proučvanija na Bălgarija*. Sofija 1999; Popov, Račko – Grebenarova, Slavka (eds.): *Sakar. Etnografsko, folklorno i ezikovo izsledvane*. Sofija 2003.

Todora Ivanova Živkova. Pracovníci ústavu podali na podzim roku 2006 návrh na přejmenování pracoviště na Ústav kulturní antropologie, návrh však nebyl Bulharskou akademií věd přijat. Podle názoru pracovníků ústav integruje ideje a metody současné kulturologie, sociologie, etnologie, kulturní/sociální antropologie, lingvistiky, psychologie a dalších.

Výzkumná činnost ústavu se zaměřuje na slovesný folklór a hudební folklór Bulharů a menšin žijících v Bulharsku v tradičním a městském prostředí, tzv. plastický folklór – lidové umění, mezietnické vztahy, kulturní identitu, umění etnických a náboženských menšin. Zabývá se řadou zcela nových a aktuálních témat, jako jsou folklórní procesy v současném politickém životě, antropologie folklóru, antropologie sportu nebo graffiti jako projev folklórní kultury. Až v devadesátých letech se v Bulharsku začala rozvíjet etnochoreologie. Ústav pro folklór je také jedním z hlavních organizátorů folklórního festivalu v Koprivštici. Od roku 1979 pořádá také každé tři roky Folkloristické sympozium. Tato sympozia jsou tematická a vycházejí z nich sborníky *Problemi na bălgarskija folklor* (Problematika bulharského folklóru), v roce 2008 se sympozium bude konat ve Staré Zagoře.

Rozsáhlý a dlouhodobý je projekt *Živý lidský poklad* ve spolupráci s Ministerstvem kultury v rámci pilotního programu UNESCO.⁷ V devadesátých letech probíhal ve spolupráci s francouzskými badateli projekt *Etnologie malého města*. Pro příklad uvádím některé další projekty ústavu v roce 2005: *Etnokulturní charakteristika identity Bulharů a Čechů* (od roku 2001, ve spolupráci s Etnologickým ústavem Akademie věd ČR, vedoucí projektu je Vladimír Penčev); *Stereotypy a mýty v bulharské a polské kultuře v podmínkách multikulturalismu*; *Bulhaři na Slovensku*; *Proměny identity v okrajových oblastech Evropy: politika EU, etnické menšiny a sociálně-ekonomické změny v členských a kandidátských zemích EU*; *Výroční mužské obřady a tance*; *Kultura, umění a folklór muslimů v Bulharsku*; *Modernizační a globalizační procesy v tradiční bulharské hudbě*; *Tisk jako folkloristický pramen*; *Město: dědictví a dialog kultur*; *Současné bulharské graffiti*; *Hudební folklór a média*; *Bulharsko-maďarské srovnávací výzkumy ve folkloristice*.

⁷ Podrobněji viz: <http://www.treasures.eubcc.bg> – přístup 25. 5. 2007.

Todor Ivanov Živkov

Důležitou osobností, která do velké míry určovala rozvoj etnologie v Bulharsku v osmdesátých a devadesátých letech, byl profesor Todor Ivanov Živkov (1938–2001), který stál v roce 1973 u zrodu Ústavu pro folklór, byl dlouhá léta jeho ředitelem a šéfredaktorem časopisu *Bulharský folklór*. Jako přelomovou pro celou generaci bulharských vědců vidí někteří badatelé jeho druhou knihu *Narod i pesen*, ve které zveřejňuje novou koncepci folklóru jako systémové kultury (Benovska-Säbkova 2002: 123).⁸ Již v osmdesátých letech definoval Živkov etnologii jako syntézu poznání o lidských společenstvích (Živkov 1981). Společenství (skupina) stojí mezi jedincem a společností⁹ a je výsledkem odvěké lidské sociální potřeby (Živkov 1996: 127). Jednotlivá společenství je třeba zkoumat skrze plody ducha, které se rodí právě v rámci společenství. Mezi tyto duchovní stránky lidského bytí patří jazyk, mytologie, náboženství, obřadnost a folklór (Živkov 2000: 8). Takto pojatou etnologii Živkov vymezil vůči etnografii jako historické vědě (kterou se v té době zabývali pracovníci Etnografického ústavu) a odmítl historismus v etnologii ve prospěch synchronního zkoumání (Penčev 2007). Definoval tři disciplíny zabývající se třemi oblastmi poznání. První oblastí je antropologie jako věda o člověku, druhou etnologie jako věda o skupinách – společenstvích a třetí sociologie jako věda o společnostech (Živkov 1993: 8; Živkov 1996: 130; Živkov 1998: 75). Živkov jako žák Lévi-Strausse vycházel ze strukturalismu. Zavedl termín „folklorní kultura“ a v pojetí folklóru jako systémové kultury považoval za určující roli etnického prvku (Bočkov 2002: 21).¹⁰ V devadesátých letech rozvíjel Živkov svou koncepci „antropologie folklóru“ v mnoha studiích (např. Živkov 1993; Živkov 1994a).

Živkov vytvořil samostatnou etnologickou/antropologickou školu, ke které se v současnosti hlásí asi dvacet jeho žáků. Patří k nim Vladimír Penčev, Plamen Bočkov, Valentina Rajčeva, Irena Bokova, Magdalena Elčinova, Krasimira Krăstanova, Marija Šniter a další.

⁸ Benovska-Säbkova, Milena. 2002. „Todor Ivanov Živkov (1938–2001)“. *Bälgarska etnologija* XXVIII, 4: 123–124.

⁹ Bulharsky *obštност*. Stojí na pomezí pojmů *čovek – obštество* (člověk – společnost).

¹⁰ Viz další Živkovovy studie *Etnokulturno edinство i folklor* (1987) a zejména *Etničnijat syndrom* (1994), *Uvod v etnologijata* (2000).

Vysokoškolská výuka

Pro vysokoškolskou výuku etnologie v Bulharsku jsou v současnosti určující dva hlavní proudy rozvíjející se od konce 19. století – historický a filologický. V prvním případě je pro studium kultury etnik a vztahů mezi nimi nejdůležitější historická průprava, v druhém případě je to vzdělání jazykové, literární a poznání způsobů komunikace (Bočkov 2005). Folkloristé měli do devadesátých let 20. století pouze filologické vzdělání, folkloristika se vyučovala v rámci filologických oborů. Speciální postavení měla folkloristika a etnografie ve slavistice. Obor etnografie a folklór Slovanů byl od založení slavistiky v 19. století její součástí a etnografie a antropologie Slovanů ve slavistice zůstává obecně humanitní vědou s filologickým zaměřením i dnes. Etnografie byla v Bulharsku podle sovětského vzoru historickou disciplínou. Historická koncepce a také umístění studijního oboru etnografie na historických fakultách a katedrách bylo a dosud je příčinou sporů etnografů s představiteli filologického směru a folkloristy. Tento fakt prohlubuje rozdíl mezi etnografií a folkloristikou (Popov 2003). Před rokem 1989 byla výuka etnografie v Bulharsku institucionálně zajištěna za prvé v rámci oboru historie na historických fakultách a za druhé jako kurzy slovanské etnografie a folkloristiky v rámci slavistických filologických oborů na filologických fakultách. Přes čilou spolupráci je cítit jisté napětí mezi zástupci obou koncepcí, mezi etnografy a folkloristy, respektive jazykem devadesátých let minulého a počátku tohoto století – mezi etnology a antropology. Toto rozdělení je přitom patrné i dnes, i když dochází k sblížení a prolínání jednotlivých směrů, zejména v praxi. Pod vlivem historického směřování je koncipována výuka etnologie na Sofijské univerzitě a na univerzitě ve Velikém Tärnovu, filologické zaměření má etnologie na Plovdivské univerzitě (Katedra filozofie a etnologie) a na Nové bulharské univerzitě v Sofii (Katedra antropologie).

Obor etnologie se studuje na třech nejstarších univerzitách v zemi. V Sofii, kde u vzniku katedry etnologie stála profesorka Ivanička Georgieva, která v devadesátých letech velmi aktivně prováděla terénní výzkumy menšin v Bulharsku (Turci, Romové, Bulhaři muslimové), dále v Plovdivu a Veliko Tärnovu. Na univerzitě ve Veliko Tärnovu vznikla v osmdesátých letech při studijním oboru historie roční specializace na etnografii. Dnešní katedra se věnuje tradiční kultuře, není příliš otevřená modernizaci oboru. Podle sofijského modelu výuky je zde mimo etnologické předměty věnována velká pozornost historii, muzeologii a archivnictví.

Po roce 1989 byl zřízen studijní obor etnologie na univerzitách v Plovdivu a Blagoevgradu. Obory či jednotlivé etnologické kurzy tam byly umístěny na filologických fakultách. Jejich zakladatelem byl Todor Ivanov Živkov. Etnologie je v Živkovově pojetí blízka sociologii. Ve studijním programu je kladen důraz na bulharskou a světovou literaturu jako na jeden z projevů etnického pohledu na svět. Základním požadavkem Živkovova programu bylo zajistit integrální a komplexní etnologické vzdělání včetně lingvistických, sociologických, psychologických, historických, filozofických a kulturologických aspektů. Výuka je zaměřena více na analýzu jevů a procesů v současných společenstvích (včetně etnických) než na minulost a kontinuitu tradice (Ganeva-Rajčeva 1997). Plovdivská katedra pokračuje v této tradici dodnes, v Blagoevgradu obor roku 2002 zanikl. Žáci T. I. Živkova dnes rozvíjejí etnologii (antropologii) také v Nové bulharské univerzitě v Sofii, první soukromé vysoké škole v zemi. Katedru antropologie zde založili v roce 1992 Vasil Garnizov a Asen Baliksi, který vystudoval antropologii v USA. Koncepce výuky je i přes různé názvy kateder velmi podobná etnologii na univerzitách v Plovdivu a v Blagoevgradu, protože zde přednášejí žáci Živkovovy školy. Katedra vydává sborník *Antropologični izsledvanija* (Antropologické studie), který vyšel zatím v šesti svazcích a věnuje se řadě projektů. Kulturní a sociální antropologie se dále vyučuje na Sofijské univerzitě na Katedře kulturologie, přičemž studijní programy se odvíjejí od koncepce výuky původem z filologické tradice a jsou postaveny na americké tradici.

Povinné kurzy etnologie, antropologie a folkloristiky jsou mimo organizační strukturu etnologických univerzitních pracovišť zařazeny také do univerzitních studijních programů slovanské a bulharské filologie. Na jednotlivých pracovištích často působí významní folkloristé a etnologové. Na Katedře bulharské literatury Fakulty slovanských filologií Sofijské univerzity vznikla folkloristická škola vedená docentkou Jordankou Cholevičovou. Tato škola navazuje na literárněvědnou tradici předního bulharského folkloristy Petěra Dinekova (1910–1992). Dalšími významnými filologickými pracovišti, která věnují pozornost etnologii a folkloristice, jsou katedry bulharské a slovanské filologie na již zmíněné Jihozápadní univerzitě v Blagoevgradu. Zde působí profesor Kostadin Dinčev. Přednášky ze slovesného i hudebního folklóru jsou také součástí výuky na pedagogických fakultách a fakultách výtvarného umění.

Periodika

Etnografický ústav a muzeum vydává časopis *Bălgarska etnologija* (Bulharská etnologie). Časopis byl založen roku 1974, kdy nahradil předchozí periodikum *Izvestija na Etnografskija institut i muzej* (Věstník Etnografického institutu a muzea). Do roku 1994 vycházel pod názvem *Bălgarska etnografija* (Bulharská etnografie). V roce 1995 došlo také ke změně celkové koncepce, původní orientace zejména na bulharskou lidovou hmotnou a duchovní kulturu byla obohacena o tematiku Bulharů v zahraničí, etnických a náboženských menšin v Bulharsku a mimobulharskou etnologii. Více zde publikují zahraniční badatelé. Hlavním redaktorem časopisu je od roku 1995 Radost Ivanova.

Nepravidelně vychází sborník vybraných článků z časopisu *Bălgarska etnologija* v angličtině: *Ethnologia Bulgarica. Yearbook of Bulgarian Ethnology and Folklore*.¹¹ Ve spolupráci s Ústavem německé a srovnávací etnologie Mnichovské univerzity a Asociací antropologie Balkánu v Sofii vychází od roku 1997 ročenka *Ethnologia Balkanica*. Etnografický ústav a muzeum dále nepravidelně vydává sborník *Etnografski problemi na narodnata kultura* (Etnografické problémy lidové kultury).¹²

Základním periodikem Ústavu pro folklór je *Bălgarski folklor. Spisanie za folkloristični, etnoložki i antropoložki izsledvanija* (Bulharský folklór. Časopis folkloristických, etnologických a antropologických studií). Časopis vychází od roku 1975, do roku 1997 vycházel šestkrát ročně, poté jako čtvrtletník. Jednotlivá čísla jsou až na výjimky tematická. V roce 2006 byla vydána tato čísla: *Isljam i narodni tradicii 3* (Islám a lidové tradice 3), *Folkloristika v Rusija* (Folkloristika v Rusku). V současnosti je hlavním redaktorem Ljubomir Mikov z oddělení Slovanského a balkánského folklóru. Tematický sborník referátů z folkloristických symposií se nazývá *Problemi na bălgarskija folklor* (Problémy bulharského folklóru) a vychází nepravidelně od roku 1972.¹³ Ústav pro folklór kromě toho zajišťuje publikaci periodického sborníku s nejdelší tradicí v Bulharsku – *Sbornik za narodni umotvorenija i narodopis*, který vychází od roku 1889 s malými přestávkami až dodnes. Z regionálních folkloristických konferencí vzniká sborník *Regionalni proučvanija na bălgarskija folklor* (Regionální studie o bulharském folklóru), jehož po roce 1989 vyšly dva díly.¹⁴

¹¹ Do dnešních dní vyšly tři svazky: 1/1998, 2/2001, 3/2003.

¹² V letech 1989 až 2006 vyšly sborníky: 1/1989, 2/1994, 3/1994, 4/1996, 5/1998, 6/2000, 7/2005.

¹³ Sborníky vyšly po roce 1989: 8/1991 – *Bălgarskijat folklor v slavjanskata i balkanskata kulturna tradicija*; 9/1991 – *Folklorät v sävremennija svjat*; 10/2005 – *Folklor – identičnost – sävremennost*.

¹⁴ 3/1993 – *Foklornite tradicii v Severoiztočna Bălgarija*; 4/2002 – *Severozapadna Bălgarija: Obšt-nosti, tradicii, identičnost*.

Závěr

Vedle tradičních předmětů výzkumu, jako je hmotná, sociální a duchovní kultura a folklór bulharských etnografických skupin, případně „Bulharů“ na území Makedonie a Srbska, se bulharská etnologie po roce 1989 začala věnovat živým společenským tématům. Otázka národnostních a náboženských minorit a skupin byla – a stále je – na Balkáně velmi aktuální. Na poli metodologie byl posun méně výrazný a pozvolnější. Mezi aplikované metody patří historická a filologická (v oblasti folkloristiky i etnologie) a srovnávací metoda. Již od konce sedmdesátých let 20. století se v Bulharsku rozvíjí kulturologické pojetí folklóru a lidové kultury a snaha o holistický přístup.

Devadesátá léta byla pro bulharskou etnologii těžkým obdobím, potýkala se zejména s nedostatkem prostředků na výzkumy a doprovázel ji také terminologický a institucionální chaos. Z důvodu hospodářské krize věda nebyla financována státem a musela se spolehnout na pomoc ze zahraničí. Dnes je situace o poznání příznivější, proto můžeme s očekáváním sledovat další rozvoj výzkumné činnosti bulharské etnologie.

Barbora Machová je studentkou magisterských oborů bulharský jazyk a literatura a etnologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V letech 2006, 2007 a 2008 se účastnila semestrálních studijních pobytů na univerzitách v Plovdivu a Sofii.

Použité prameny a literatura

- Bälgarska etnografija* 1–5, 1990–1994.
Bälgarska etnologija 21–33, 1995–2006.
Bälgarski folklor 16–32, 1990–2006.
- Benovska-Säbkova, Milena. 2002. „Todor Ivanov Živkov (1938–2001).“ *Bälgarska etnologija* 28, 2002, 4: 123–124.
- Bočkov, Plamen. 1998. „Folkloristični aspekti na etnoložkoto poznanie.“ *Bälgarski folklor* 24, 1–2: 150–157.
- Bočkov, Plamen. 2002. *Uvod väv folklorната kultura*. Plovdiv: Plovdivsko univesritetsko izdatelstvo.
- Bočkov, Plamen. 2005. *Antropologičeskite izsledvanija v Bälgarija v konteksta na multikulturalizma*. Dostupné z <http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departments/anthropology/publications/20.pdf> – přístup 3. 6. 2007.
- Bočková, Helena. 2002. „Poznámky k vývoji české etnologie.“ Pp. 253–261 in M. Holubová – L. Peträňová – J. Woitsch (eds.): *Česká etnologie 2000*. Praha: EÜ AV ČR.
- Ganeva-Rajčeva, Valentina. 1997. „Pet godini univesritetska etnologija.“ *Bälgarski folklor* 23, 3–4: 144–151.
- Georgieva, Ivanička. 1992. *ABC na etnologija. Antologija na naukata za čoveka, kulturata i obštestvoto I*. Sofija: Univesritetsko izdatelstvo Sv. Kliment Ochridski.
- Hladký, Ladislav. 2003. *České a slovenské odborné práce o jihovýchodní Evropě. Czech and Slovak scholarly works on southeast Europe. Bibliografie za léta 1991–2000*. Brno: MU.
- Ivanova, Radost. 1997. *Sbogom, dinozavri, dobre došli, krokodili*. Sofija: Marin Drinov.
- Ivanova, Radost. 2002. *Kultura na krizata – kriza v kulturata*. Sofija: IK BAN.
- Krăstanova, Krasimira. 2003. „Bälgarskata etnologija v tärsene na svojata identičnost.“ Pp. 3–30 in *Obštnosti i kultura*. Plovdiv: Plovdivsko univesritetsko izdatelstvo.
- Langer, Jiří. 2005. *Evropská muzea v přirodě*. Praha: Baset.
- Penčev, Vladimír. 2006a. „Čeští Bulhaři: našinci a cizinci mezi svými a cizími.“ Pp. 208–211 in M. Moravcová – D. Svoboda – F. Štístek: *Pravda, Láska a ti na „východě“*. *Obrazy středoevropského a východoevropského prostoru z pohledu české společnosti*. Praha: FHS UK.
- Penčev, Vladimír. 2006b. „Já a on: obraz druhého u ‚českých‘ Bulharů a ‚bulharských‘ Čechů.“ Pp. 212–219 in M. Moravcová – D. Svoboda – F. Štístek: *Pravda, Láska a ti na „východě“*. *Obrazy středoevropského a východoevropského prostoru z pohledu české společnosti*. Praha: FHS UK.
- Penčev, Vladimír. 2007a. *Bulhar je adaptivní*. Rozhovor o bulharské etnologii, teorii etnicity a o tom, na co se máme těšit po vstupu Bulharska do Evropské unie (připravil Michal Svoboda). *AntropoWebzin* 1. Dostupné z <http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=762&static=webzin&webzin=715> – přístup 7. 6. 2007
- Penčev, Vladimír. 2007b. „Paradoxy a (ne)paradoxy, alebo o komunitě bulharských Slovákov.“ *Slovenský národopis* 55, 2007: 5–19.

- Popov, Račko. 2003. „Etnografskite izsledvanija prez socialism.“ Pp. 7–13 in R. Ivanova – A. Luleva – R. Popov (eds.): *Socializmät: Realnosti i iljuzii. Etnologični aspekti na vsekidnevna kultura*. Sofija: EIM BAN.
- Živkov, Todor Ivanov. 1977. *Narod i pesen*. Sofija: BAN.
- Živkov, Todor Ivanov. 1981. *Folklor i sävremennost*. Sofija: Nauka i izkustvo.
- Živkov, Todor Ivanov. 1987. *Etnokulturno edinstvo i folklor*. Sofija: Nauka i izkustvo.
- Živkov, Todor Ivanov. 1993. „Razrušavaneto na porjadäka.“ *Bälgarski folklor* 19, 1993, 1: 3–12.
- Živkov, Todor Ivanov. 1994a. „Antropologija na folklorä – zašto ne?“ *Bälgarski folklor* 20, 1994, 2: 4–11.
- Živkov, Todor Ivanov. 1994b. *Etničnijat sindrom*. Sofija: Alja.
- Živkov, Todor Ivanov. 1996. „Njakolko približenija do etnologijata.“ *Bälgarski folklor* 22, 1–2: 126–139.
- Živkov, Todor Ivanov. 1998. Moralnite predizvikatelstva na etnologijata. *Bälgarski folklor* 24, 1998, 4: 73–80.
- Živkov, Todor Ivanov. 2000. *Uvod v etnologijata*. Plovdiv: Plovdivsko universitetsko izdatelstvo.

Webové stránky – ke dni 5. 6. 2007

- <http://ethnography.cc.bas.bg>, <http://hs41.iccs.bas.bg/etb/et1.htm> – Etnografický ústav a muzeum BAN, Sofia
- <http://www.bas.bg/folklor/> – Ústav pro folklór BAN, Sofia
- <http://www.studiiromani.org/> – Elektronická knihovna sdružení „Studii Romani“
- <http://www.ongal.net> – Asociace pro antropologii, etnologii a folkloristiku „Ongäl“, Sofia
- <http://www.imir-bg.org> – Mezinárodní centrum pro výzkum menšin a kulturních vztahů (IMIR), Sofia
- <http://www.treasures.eubcc.bg> – Projekt „Živý lidský poklad“
- <http://www.ceeol.com/> – On-line knihovna střední a východní Evropy
- <http://www.clio.uni-sofia.bg/BG/katedri6.html> – Katedra etnologie, Univerzita sv. Klimenta Ochridského, Sofia
- <http://pu-acad.bg> – Univerzita Paisije Chilendarského, Plovdiv
- <http://www.uni-vt.bg> – Univerzita sv. Cyrila a Metoděje, Veliko Tärnovo
- <http://www.nbu.bg> – Nová bulharská univerzita, Sofia
- <http://kult.uni-sofia.bg/> – Katedra historie a teorie kultury (Katedra kulturologie), Filozofická fakulta, Univerzita sv. Klimenta Ochridského, Sofia
- <http://ethnograph.info/> – Etnografické muzeum Plovdiv
- <http://www.varna-bg.com/museums/etnografmus/etnographia.htm> – Etnografické muzeum Varna
- <http://www.burgasmuseums.bg> – Regionální muzeum Burgas
- <http://www.museumruse.com/> – Regionální historické muzeum Ruse
- http://www.rodopi-bg.com/bulgarian/hist_museum.shtml – Historické muzeum Smoljan

Příloha č. 1:

Seznam národopisných pracovišť v Bulharsku

Akademické ústavy

Etnografický ústav a muzeum Bulharské akademie věd (BAN), Sofie – *Етнографски институт с музей при БАН, София*

Ředitel ústavu: doc. Račko Popov

E-mail: eim_ban@abv.bg

Tel.: +359 988 42 09

Internetové stránky: <http://ethnography.cc.bas.bg>

Adresa: 1000 Sofia, Moskovska 6A

Ústav pro folklór Bulharské akademie věd, Sofie – *Институт за фолклор при БАН, София*

Ředitel ústavu: prof. Mila Santova

E-mail: folklor@bas.bg

Tel.: +359 02 713 643

Internetové stránky: <http://www.bas.bg/folklor/>

Adresa: Sofia, Akad. G. Bončev, bl. 6

Univerzitní pracoviště

Katedra etnologie, Fakulta historie, Univerzita sv. Klimenta Ochridského, Sofie – *Катедра „Етнология“ – Исторически факултет, Софийски университет Св. Климент Охридски*

Vedoucí katedry: doc. Krasimir Stoilov

Tel.: +359 029 876 292

Internetové stránky katedry: <http://www.clio.uni-sofia.bg/BG/katedri6.html>

Internetové stránky univerzity: <http://www.uni-sofia.bg>

Adresa: Sofia, Car Osvoboditel 15

Katedra etnologie a filozofie, Filozoficko-historická fakulta, Univerzita Paisije Chilendarského, Plovdiv – *Катедра „Етнология и философия“, Философско-исторически факултет, Пловдивски университет Паисий Хилендарски*

Vedoucí katedry: doc. Ivan Christov

E-mail: etnolog@uni-plovdiv.bg

Tel.: +359 032 624 845

Internetové stránky: <http://www.uni-plovdiv.bg/>

Adresa: Plovdiv, Car Asen 24

Katedra starších dějin a etnologie, Historicko-právnícká fakulta, Univerzita sv. Cyrila a Metoděje, Veliko Tărnovo – *Катедра „Стара история и етнология“, Историко-Юридически факултет, Великотърновски университет св. Св. Кирил и Методий*

Vedoucí katedry: doc. Vladimir Popov

E-mail: sie@uni-vt.bg
Tel.: +359 62 618 375
Internetové stránky: <http://www.uni-vt.bg>
Adresa: Veliko Tärnovo, T. Tärnovski 2

Katedra antropologie, Nová bulharská univerzita, Sofie – *Департамент “Антропология”, Нов български университет, София*
Vedoucí katedry: doc. Magdalena Elčinova
E-mail: melchinova@nbu.bg
Internetové stránky univerzity: <http://www.nbu.bg>
Adresa: Sofia, ž.k. Ovča kupel, Montevideo 21

Katedra historie a teorie kultury (Katedra kulturologie), Filozofická fakulta, Univerzita sv. Klimenta Ochridského, Sofie – *Катедра История и теория на културата (катедра “Културология”), Философски факултет, Софийски университет Св. Климент Охридски*
Vedoucí katedry: prof. Ivajlo Znepolski
Internetové stránky katedry: <http://kult.uni-sofia.bg/>
Adresa fakulty: Sofia, Carigradsko šose 125

Muzea

Národní etnografické muzeum, Sofie – *Национален етнографски музей*
Ředitel muzea: Nadežda Teneva
E-mail: eim_ban@abv.bg
Internetové stránky muzea: <http://ethnography.cc.bas.bg>
Adresa: Sofia, Moskovska 6A

Regionální etnografické muzeum Plovdiv – *Регионален етнографски музей Пловдив*
Ředitel muzea: dr. Angel Jankov
Email: ethnograph@abv.bg
Internetové stránky: <http://ethnograph.info/>
Adresa: Plovdiv, Dr. Čomakov 2

Etnografické muzeum Varna – *Етнографският музей Варна*
Ředitel muzea: Lidia Petrova
Tel.: +359 63 0588
Internetové stránky: <http://www.varna-bg.com/museums/etnografmus/etnographia.htm>
Adresa: Varna, Panagjurište 22

Regionální muzeum Burgas, Etnografická expozice – *Регионален Бургаски музей*
E-mail: ethno@burgasmuseums.bg
Internetové stránky: <http://www.burgasmuseums.bg>
Adresa: Burgas, Slavjanska 69

Regionální historické muzeum Ruse – *Регионален исторически музей Русе*

Ředitel muzea: dr. Nikolaj Nenov

E-mail: pr@museumruse.com

Internetové stránky: <http://www.museumruse.com/>

Adresa: Ruse, pl. Al. Batenberg 3

Historické muzeum Smoljan – *Исторически музей “Стою Шишков” Смолян*

E-mail: museum-sm@mail.bg

Internetové stránky: http://www.rodopi-bg.com/bulgarian/hist_museum.shtml

Adresa: Smoljan, pl. Bulgaria 3

Regionální historické muzeum Kjustendil – *Регионален исторически музей “Акад.*

Йордан Иванов” Кюстендил

E-mail: rmuseum.kn@mail.bg

Internetové stránky: <http://www.kyustendilmuseum.primasoft.bg/bg/index.php>

Adresa: Kjustendil, bul. Bulgaria 55, p.k. 253

Historické muzeum Razgrad, Etnografické muzeum – *Исторически музей Разград,*

Етнографски музей

Tel.: +359 84 660 851

Internetové stránky: <http://museum-razgrad.atspace.com/etno.html>

Adresa: Razgrad, kv. Varoš, G. S. Rakovski 13

Etnografické muzeum Elchovo – *Етнографски музей Елхово*

E-mail: elhovo@burgasmuseums.bg, etnografmus_elhovo@mail.bg

Internetové stránky: http://purebulgaria.com/bg_version/cities.php?city_id=104

Adresa: Elchovo, ul. Šipka

Etnografické muzeum dunajského rybolovu a loďařství, Tutrakan – *Етнографски музей Тутракан „Дунавски риболов и лодкостроене“*

Ředitel muzea: Petăr Bojčev

E-mail: tutrakanmuseum@abv.bg

Internetové stránky: http://www.tutrakan.net/muzei/etnografski_muzei.htm

Adresa: Tutrakan, pl. Suvorov 1

Historické muzeum Loveč, Etnografické oddělení – *Исторически музей Ловеч*

Tel.: +359 68 601 399

Internetové stránky: <http://lovechmuseum.hit.bg/info.html>

Adresa: Loveč, pl. Todor Kirkov 1

Muzeum asijského a afrického umění, Trjavna – *Музей на азиатското и африканско изкуство, Трявна*

Tel.: +359 67 723 89

Internetové stránky: <http://www.tryavna.bg/index.php?museum>

Adresa: Trjavna, Ivan Slavejkov 1

Sdružení

Asociace pro antropologii, etnologii a folkloristiku „Ongäl“, Sofie – *Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“*

E-mail: ongal_@yahoo.com

Internetové stránky: <http://www.ongal.net>

Adresa: Sofija, bul. Vasil Levski 134

Mezinárodní centrum pro výzkum menšin a kulturních vztahů (IMIR) – *Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия – International Center for Minority Studies and Intercultural Relations IMIR*

E-mail: maya@imir-bg.org

Internetové stránky: <http://www.imir-bg.org>

Adresa: Sofija 1303, Antim I. 55

Příloha č. 2:

Bibliografie

Národopisná bibliografie

Petkova, Svetla (ed.). 1990. „Bálgarska folkloristična literatura za 1989 godina.“ *Bálgarski folklor* 16, 1990, 2: 115–128.

Petkova, Svetla (ed.). 1991. „Bálgarska folkloristična literatura za 1990 godina.“ *Bálgarski folklor* 17, 1991, 2: 90–101.

Petkova, Svetla (ed.). 1992. „Bálgarska folkloristična literatura za 1991 godina.“ *Bálgarski folklor* 18, 1992, 2: 89–101.

Petkova, Svetla (ed.). 1993. „Bálgarska folkloristična literatura za 1992 godina.“ *Bálgarski folklor* 19, 1993, 2: 111–122.

Georgieva, Marija – Borisova, Biserka (eds.). 1994. „Bálgarska folkloristična literatura za 1993 godina.“ *Bálgarski folklor* 20, 1994, 3: 129–140.

Georgieva, Marija – Borisova, Biserka (eds.). 1995. „Bálgarska folkloristična literatura za 1994 godina.“ *Bálgarski folklor* 21, 1995, 3: 71–88.

Goranova, Cvetanka (ed.). 1999. „Bibliografija na etnoložkata literatura za 1994, 1995 i 1996 godina.“ *Bálgarska etnologija* 25, 1999, 1–2: 173–231.

Goranova, Cvetanka (ed.). 1999. „Bibliografija na etnoložkata literatura za 1997 godina.“ *Bálgarska etnologija* 25, 1999, 3–4: 198–211.

Speciální bibliografie

Ganeva, Nevena – Marinova, S. – Spirtov, A. (eds.). 1993. *Tradiciji, običaji, obredi, praznici. Bibliografija*. Stara Zagora: Litera.

Bibliografie bulharské, rumunské romistické literatury a literatury zemí bývalého Sovětského svazu do roku 2002. Dostupné z <http://212.72.210.65/sr-www/bibliography%20bg.html> – přístup 30. 5. 2007.

Bibliografie bulharské romistické literatury po roce 2002. Tamtéž.